

I АКАДЕМСКО ПИШУВАЊЕ: СУШТИНА, ЦЕЛИ И ПРИДОБИВКИ

Што е тоа академско пишување?

Академското пишување е начин на комуникација во академската средина преку кој студентите и истражувачите се вклучуваат во постоечките научни дебати, изнесувајќи ги на пишан начин своите аргументи, сознанија и истражувачки резултати.

Академското пишување како курс е важен дел од образовниот процес кој им обезбедува успешно вклучување на студентите во овој процес на комуникација во академската средина. Ваквиот курс има за цел да им помогне на студентите да ги изразат своите гледишта, идеи и аргументи, формулирајќи ги на прецизен, јасен и научен начин воопшто, и посебно во одделните научни дисциплини. Со цел да се стекнат и развиваат знаења, вештини и способности за коректно и високо ниво на академско пишување кај студентите, пожелно е овој вид на курс да се посетува уште во првата година на упис во високото образование.

Преку курсот за академско пишување студентите треба да го разберат процесот на пишување и тоа од планирањето на трудот и истражувањето на предметот на интерес, до самото уредување и ревидирање на пишаниот труд. Пошироките курикулуми по академско пишување не ги вклучуваат само техничките детали и правила за академско пишување, туку ги оспособуваат студентите да го разберат, организираат и самостојно да ги реализираат сите постапки во научната работа поврзани со академското пишување: пребарувањето и селектирањето на научната литература, користењето на примарните, секундарните и терцијарните извори на податоци, организирањето и структурата на пишаниот текст, процесот на неговото пишување, уредување и ревидирање.

Основни одлики на академското пишување

Научните трудови се одликуваат со јасен и прецизен јазик, и најчесто имаат стандардизирана структура. Но, според Рајтли (Rightly, 2008), иако научните статии се состојат од логички поврзани елементи, а јазикот што авторите на истите го користат е „прецизен, безличен и објективен“, научниот јазик сепак содржи реторички елементи и елементи на убедување.

Како и да е, постојат јасни разлики помеѓу личното пишување и академското пишување.

Личното пишување го подразбира процесот на писмено опишување на различни ненаучни појави/теми/содржини, кои потекнуваат од секојдневниот живот и искуството на една индивидуа.

Академското пишување пак, претставува сериозно и аргументирано писмено опишување на конкретн појави/теми/содржини на научен начин и е наменето за поширока, информирана и критичка публика.

Сепак, степенот на развој на способностите на индивидуата за лично пишување, во голема мера влијае врз квалитетот на академското пишување, бидејќи од него зависи јазикот кој го користи авторот, неговиот личен стил и израз, техниките за пишување, вештините за поставување и дискутирање на одредени прашања и сугестии, нагласување, поентирање, итн.

Основна разлика помеѓу персоналното пишување....



.....и академското пишување?!



ЛИЧНО ПИШУВАЊЕ	АКАДЕМСКО ПИШУВАЊЕ
Раскажување на лична приказна, доживување	Коментирање, евалуирање, анализирање
Нестручна терминологија	Стручна терминологија
Честа употреба на -јас- формата	Употреба на -јас- формата единствено од аспект на набљудувач и коментатор
Информацијата потекнува од искуството на авторот	Информацијата потекнува од повеќе извори и се повикува на други автори
Лични чувства, гледишта и ставови	Аргументи и сознанија
Ненаучен карактер	Научен карактер

Процесот на (академско) пишување пак, опфаќа четири фази кои не се строго одделени, и може да се преклопуваат:

- планирање,
- пишување,
- уредување и
- ревидирање.

Индивидуални разлики во процесот на пишување. Иако наизглед обременето со правила и стандарди кои мора да се почитуваат, постојат мноштво индивидуални разлики во начинот на извршување на академската работа, и поконкретно, академското пишување. Во оваа смисла, најчесто се истакнува споредбата помеѓу Бетовен и Моцарт, т.е изгледот на нивните ракописи како илустрација на различните навики/стилови на академско пишување. Така, Бетовен пишува на неорганизиран и (наизглед) конфузен начин, поправајќи ги многу пати првичните верзии на делата. Неговите ракописи изгледаат доста неуредно, со многубројни поправки и дополнувања. Од друга страна, ракописите на Моцарт биле педантни- тој делата веќе ги имал смислено и организирано во својата глава и само ги запишувал на хартија (Rightly, 2008, стр. 12). Во таа смисла, се прави разлика помеѓу автори пре-планери и ревидирачи, иако и овде може да стане збор за комбинација од овие пристапи и повеќе меѓувидови на автори.

Пишувањето неретко претставува напор, а понекогаш и стресно искуство за како за студентите, така и за етаблираните автори. Денес постои обемна референтна литература која дава насоки и практични совети како да се олесни процесот на пишување. Имено, преку анализа на структура на текстови, начинот на аргументација, поврзувањето на деловите на трудовите, начините на започнување на трудовите итн., идентификувани се бројни начини и шеми на

писмено изразување. Преку разновидни вежби можно е да се утврдат најсоодветните начини преку кои различни автори најлесно ќе можат да се изразат на јасен, прецизен и структуриран начин, кој најмногу им одговара на нивниот начин на изразување, но и ги надминува проблематичните аспекти во нивното пишување.

Видови и структура на академски трудови

Постојат повеќе видови на академски трудови, со различен обем, но сите тие следат една помалку или повеќе унифицирана структура.

Научните статии кои се објавуваат во академските списанија, се изворни научни трудови во кои се изнесуваат најнови научни сознанија и резултати од спроведени истражувања. Тие следат најстрога структура и правила за објавување.

Академскиот есеј претставува кус академски текст чија главна цел е да го пренесе личното мислење/став/теза на авторот, за одредена општествена тема/појава/проблем. Есејот вообичаено има наративен карактер, нуди слобода во изразувањето, не мора да се повикува на потврдени/докажани факти и сознанија. Академските есеи имаат наслов, понекогаш и апстракт. Овој вид на пишани трудови се покарактеристични за хуманистичките науки, но се употребуваат и во општествените науки.

Семинарскиот труд претставува самостоен труд во кој студентот треба да покаже способност за обработка на некоја тема преку користење различен вид извори и сопствени истражувања; материјал што ќе го обработи аналитички и критички и ќе оформи сопствени ставови за поставениот проблем.

Класичната структура на научните статии (**IMRAD**) се состои од следните елементи:

- вовед (introduction)
- метод (method)
- истражување (research)
- резултати (results)
- и (and)
- дискусија (discussion)

Забелешка: Во Прилог 1 види ја типологијата на документи/дела во системот на COBIS, и класификацијата на различните видови научни трудови.

Во Прилог 2 види ја Фраскатиевата класификација на научно-истражувачки подрачја, полиња и области (делот за подрачјето на Општествените науки).

Стандарди за изработка на **семинарски труд** во ИСППИ:

- 12-15 стр. основен текст (без насловна страна, содржина, библиографија, прилози)
- големина на фонт: 12; проред 1,5
- Фонт со македонска поддршка (Arial, Arial Narrow, Times New Roman, Georgia, Verdana, Tahoma)

Стандарди изработка на **магистерски и специјалистички трудови** во ИСППИ:

а) Обем

- Специјалистички труд: **50** стр.
- Студиска програма 4+1: **60-80** стр.
- Студиска програма 3+2: **100-120** стр.

б) Технички стандарди:

- Големина на фонт 12, проред 1,5
- Маргини 4sm од лево, и не помалку од 2sm на сите други страни
- Фонт со македонска поддршка (Arial, Arial Narrow, Times New Roman, Georgia, Verdana, Tahoma)

II ФАЗИ ВО ИЗРАБОТКАТА НА АКАДЕМСКИ И СЕМИНАРСКИ ТРУДОВИ

1. Избор и формулирање на темата

Изборот и формулирањето на темата, т.е предметот на истражување/интерес е едно од најважните прашања од кое е условен текот на понатамошната работа на трудот. Поради тоа, освен самостојно, темата може да се определи и во соработка со менторот, особено доколку студентот сеуште нема доволно искуство во пишување на академски трудови. Треба да се внимава темата да не биде премногу општа или преширока. Темите можат да бидат теориски или конкретна/практична/емпириска тема, како и спој на теоријата и практиката.

Формулирање на (работниот) наслов на трудот. Некои автори наведуваат дури тринаесет видови на наслови, но најважно е тие да бидат јасни, конкретни, не премногу долги, да ја одразуваат суштината на трудот, и да бидат привлечни за читателот. Често се случува насловот, заедно со апстрактот да се формулираат на самиот крај од работата врз трудот.

2. Формулирање на основните тези

Формулирање на претпоставките (тези) кои ќе ги проверите/докажете преку истражувањето е еден од клучните елементи на научниот труд преку кој се воочува истражувачкиот пристап, но и способноста на авторот за академска работа и примена на стекнатите знаења при конкретни, индивидуални истражувања.

Теза (гр. Θέσις – позиција, став) значи интелектуална претпоставка. Исказот што ја изразува тезата содржи два дела:

-првиот ја најавува темата:

Приватизацијата на големите стопански организации во РМ

- вториот дел го изразува ставот на авторот на трудот:

го забави економскиот развој во РМ

3. Истражување на темата

Истражувањето на темата е најобемниот дел од работата на трудот и е клучен фактор кој ја условува содржината на трудот, неговата уверливост и „тежина“. Научните трудови се оние кои бараат доволно докази и поткрепување на искажаните ставови и тоа не само преку посочување на емпириски факти и податоци, туку и преку спроведување на сопствени истражувања. Денешниот тренд во објавување во престижни научни списанија нужно бара спроведување на сопствени,

оригинални истражувања и користење на софистицирани истражувачки техники и инструменти. Истражувањето на одредена тема претставува единствен начин кој овозможува добивање на нови сознанија кои придонесуваат за збогатување на теоријата и практиката во одредена област/дисциплина.

Видови на извори на податоци:

А) Примарни извори

- пишани извори/библиотечна граѓа: книги (релевантни автори), претходно спроведени истражувања, статии во научни списанија, електронски бази на податоци
- документи: правни акти, документи, статистички извештаи, други видови извештаи итн.
- податоци од емпириско истражување спроведено за потребите на семинарскиот труд (податоци добиени по пат на интервјуирање, анкетно истражување, фокус групи, студија на случај итн.)

Б) Секундарни извори: текстови напишани во форма на критики, рецензии, осврти и сл. кои даваат информации за примарните извори;

В) Терцијални извори: енциклопедии, речници, лексикони и сл.

Пишаните документи кои се користат при работата на научни трудови, традиционално ги вклучуваат најреферентните книги, уредени монографии и најцитираните статии во научни списанија од областа предмет на интерес. За ова постојат неколку критериуми, како на пр.: престижноста на издавачката куќа, импакт факторот на научното списание, рангот на Универзитетот (или факултетот, катедрата) од кој доаѓа авторот на трудот, релевантноста на организацијата-издавач на одреден документ итн. Најцитираните статии во областа или предметот на истражување треба да бидат задолжително четиво.

Барање по клучни зборови на библиотечна граѓа е еден од највообичаените начини на пребарување и доаѓање до овие извори. Но, пребарувањето на литературата и селектирањето на изворите денес, освен касичното пребарување во библиотека, се врши преку софистицирани електронски пребарувачи и бази на податоци. Вообичаено, матичните универзитети имаат пристап до неколку бази на податоци кои содржат книги, периодични изданија, дневен и неделен печат итн., но најкористени се базите со академски списанија. Овие web-сервиси нудат пристап кон сета литература која датира дури и од почетокот на минатиот век и честопати претставува огромна тешкотија да се лоцира во печатена форма, во универзитетските, па дури и во големите национални библиотеки.

Препореачливо е во оваа фаза на селектирање на литературата да се извршат консултации со менторот, заради дополнителни насоки или помош во селекцијата на литературата.

Доколку студентот врши емпириски истражување потребни се консултации со менторот во врска со методолошкиот приод, истражувачките техники и инструменти, како и обработката на добиените податоци.

Пребарување на интернет

Денес интернетот е неизбежна алатка во секојдневната, но и научната работа. Но користењето на овие извори мора да вклучува одредена доза на претпазливост и селективност во користењето на бесплатно достапните и комерцијални извори на информации кои се нудат на Интернет.

Примарни услови за пребарување на Интернет:

- ✓ аналитички вештини (за формулирање на прашања)
- ✓ идентификување на истражувачка методологија
- ✓ критички вештини (за евалуација на податоците)
- ✓ сортирање, селектирање и анализирање на пораките содржани во информациите.

On line содржина која што треба да се избегнува:

- **Дезинформации** – лажни, стари, нецелосни информации, кои водат во погрешна насока
- **Лоши информации** – информации што промовираат деструктивни и девијантни содржини
- **Конфузни информации** – лошо организирани и презентирани информации
- **Некорисни информации** – популарни пораки од комерцијален карактер, од неквалификувани автори, без научна подлога

Алатки за пребарување:

- **Генерални директориуми**
(YAHOO, Open directory, LookSmart)

- **Пребарувачи**

(YAHOO, MNS, Google, Google Scholar, Windows Live Academic Research)

- **Специјализирани директориуми на научни извори**

(Social Science Information Gateway, Web of Science, EBSCO, JSTOR, Social Science Research Network (SSRN), Directory of open access journals (DOAJ), Central East European On-line Library (CEEOL))

Во последно време постои и практика на пре-објавување, кога научните списанија се објавуваат електронски пред да бидат објавени во печатена форма. Поголеми издавачи на научни списанија (во печатена и електронска форма):

- Sage Journals - <http://online.sagepub.com/>
- Oxford Journals- <http://www.oxfordjournals.org/>
- Cambridge Journals- <http://journals.cambridge.org/action/login>

Во **Прилог 2** види го изгледот на електронските пребарувачи и бази на податоци и илустрациите на процесот на пребарување.

4. Пишување на текстот

Како што видовме во воведниот дел, пишувањето на текстот најчесто е индивидуално искуство кое се разликува од автор до автор. Почетните тешкотии во овој тип на работа постепено се надминуваат со секој нов труд. Практичните искуства во академското пишување препорачуваат дека од голема помош како за почетниците, така и за искусните автори е да се изработи прелиминарна скица на самиот почеток на работа, т.е. некаде помеѓу фазите на планирање и пишување на трудот (треба да се пристапи кон формирање на структурата/деловите на текстот, набележување на главните идеи/аргументи во секој од деловите). Конечниот текст ќе се добие преку пополнување на скицата преку составување на речениците и поврзување на деловите.

Неодминлив дел од изработката на академски трудови е документирањето на трудот, т.е. цитирање и наведувањето на користените извори (види го делот 3 подолу). Иако ова навидум е техничка работа, тоа е од суштинско значење и претставува неопходен услов за објавување на сите видови академски трудови.

Пред да се предаде финалната верзија на текстот неопходен е процес на **редакција** која најчесто ја врши авторот индивидуално, но кога станува збор за посериозни научни трудови, може да ја извршат колеги од областа или сродните области на авторот, по барање на самиот автор. Внесувањето на овие забелешки или укажувања може битно да влијаат на квалитетот на трудот.

Притоа, предвид треба да се земат одговорите на следниве прашања:

- ✓ Дали текстот има централна идеја?
- ✓ Дали централната идеја е јасна и лесно може да се идентификува од страна на читателот?
- ✓ Дали текстот отвора прашања на кои не нуди одговор?
- ✓ Дали во текстот постои чувство за развој на научно откритие?
- ✓ Дали постои логички след во текстот?
- ✓ Дали одделните делови создаваат целина на текстот?
- ✓ Дали текстот е разбирлив?
- ✓ Дали е користена соодветната научна/стручна терминологија во текстот?

III ОРГАНИЗАЦИЈА И ЕЛЕМЕНТИ НА АКАДЕМСКИ И СЕМИНАРСКИ ТРУДОВИ

Семинарските трудови се состојат од следниве елементи:

- насловна страна (во Прилог 3- урнек за ИСППИ)
- содржина
- вовед
- главен дел (дополнително поделен на подделови)
- заклучок
- користена литература или библиографија
- прилози (доколку има).

Деловите на академските трудови треба да се добро структурирани, поврзани, јасни и логични!

Вовед

Воведот е првиот дел од пишаниот труд (освен кога трудот содржи и апстракт) кој всушност дава краток преглед за она за што станува збор во текстот. Вообичаено, во воведот се посочува причината за којашто е напишан текстот или релевантноста на избраната тема, го содржи гледиштето и поврзаноста на авторот со темата. Функција на воведот е и да го привлече вниманието на читателот, да го прецизира **проблемот/прашањето** што се сака да се истражи како и да ја назначи централната идеја која ќе се брани/обрзложува во останатите делови на трудот.

Доколку станува збор за поголеми по обем академски трудови во воведот се дава историската и контекстуалната позадина на темата, претходните научни сознанија во дотичната област и се посочува кои прашања и на кој начин ќе бидат третирани во трудот. Доколку се работи за теоретска тема се наведуваат **главните теоретски правци/стојалишта** кои ќе бидат разработени/критикувани/дополнети во главниот дел на трудот. Во овој дел од трудот се дефинираат и клучните поими, т.е категоријалниот апарат кој ќе се употребува понатаму во трудот.

Во воведниот дел на поголеми истражувачки трудови (**магистерски тези, докторски дисертации, студии**) се изнесуваат и главниот аргумент/тезата и помошните хипотези кои понатаму се бранат/докажуваат. Во овој вид научни трудови се објаснува и на кој начин ќе се

обработува/истражува зададената тема односно применетиот методолошки пристап, истражувачки техники, користените извори на податоци и обработката на истите.

Главен дел

Овој дел од трудот е централен, и поради тоа најдолг и дополнително поделен на делови во согласност со структурата на истражуваниот проблем и истражувачката процедура поставена во воведниот дел на трудот.

Поединечно, во секој од деловите, се врши разработка на главните тези, при што се изнесуваат и анализираат собраните податоци или резултатите од спроведеното истражување. Притоа, се внимава истите да бидат доведени во врска со предметот на истражување, како и со целите на истражувањето.

Изнесените тврдења се поткрепуваат со изнесување докази со кои ја потврдувате/побивате вашата првично поставена теза. Аргументирањето на централната идеја на трудот доаѓа најмногу во израз во овој дел од трудот, при што се препознаат способностите за анализа, синтеза и интерпретација на авторот на трудот.

Заклучок

Во последниот, заклучен дел од трудот потребно е да се повторат (акцентираат) главните поенти, сознанија и аргументи кои произлегуваат од спроведеното истражување. Се сумираат резултатите до кои сте дошле при истражувањето, при што се дава коментар за тоа како тие се вклопуваат, делумно или целосно им противречат на постојните сознанија или/и ги надоградуваат истите.

Дополнително, се даваат препораки за решавање на проблемот, подобрување на состојбата итн. Се идентификуваат идните можни полиња/активности за понатамошно истражување.

Организација и елементи на **научни статии**.

Освен стандардните делови на семинарските трудови, научните статии содржат:

- насловна страна
- апстракт
- клучни зборови

- вовед
- главен дел
- заклучок
- користена литература или библиографија
- прилози (доколку има).

- **Апстракт (abstract)** е кратко резиме на научното дело или истражување и служи да му помогне на читателот да добие претстава за целта на делото. Во апстрактот накратко се објаснуваат главните аргументи, теми и хипотези на делото/трудот, добиените резултати и заклучоци. Апстрактите може да имаат различна должина, до 150, 300 или 500 збора за академски есеи, научни статии или магистерски и докторски трудови.
- Веднаш по апстрактот се пишуваат **клучните зборови (key words)** во текстот (вообичаено се наведуваат од пет до седум збора) кои посочуваат на научната област или поле на истражување, како и предметот на истражување/интерес. Клучните зборови се особено корисни при пребарување на библиотечни или други видови бази на податоци, бидејќи овозможуваат лесно наоѓање на сличен материјал од интерес
- **Резиме (summary)** е скратена верзија на оригиналниот текст; ваквата симплификација има за цел да му овозможи на читателот да добие слика за текстот врз основа на пренесување на главните точки- и тоа од

Јазично- стилска структура на академските трудови

При изработката на семинарските трудови и академските есеи, потребно е студентите да се избегнуваат правописни и граматички грешки (зависи и од степенот на писменост на авторот). Речениците треба да бидат јасни и недвосмислени, и да ја формираат/следат логичната структура на текстот.

Задржување на конкретната тема и избегнување на непотребни проширувања и дигресији. Понекогаш, кога се соодветно употребени, може да ја засилат аргументацијата или да му дадат акцент на тврдењето.

Се препорачува висок (научен) стил на изразот, а не разговорен стил, како и избегнување на –јас- форма (обраќање во прво лице едн.) Едно од основните правила на академското

пишување е пишувањето во трето лице, т.е се одбегнува пишување во прво лице како на пример: Јас мислам, според мене итн. Ова правило датира од почетокот на минатиот век, но постои тенденција во современата литература некои од овие ригидни правила да се надминуваат, како на пример препораките на Г. Грег и К. Биркенштајн или на Џ. Рајтли.

Употреба на соодветните термини за истражуваната појава, како и избегнување на жаргони, сленгови, зборови од секојдневната конверзација

IV ЦИТИРАЊЕ И НАВЕДУВАЊЕ НА ИЗВОРИ ВО АКАДЕМСКИ ТРУДОВИ

Зошто наведување на извори?

Изворите на користени во истражувачката и научна работа се наведуваат за да се покаже дека трудот се заснова на солидни основи, да се укаже на истражувањата кои довеле до донесените заклучоци и да му се овозможи на читателот и самиот да дојде до користените извори заради сопствена употреба.

Уште една многу важна причина за наведување на изворите на користена литература е избегнување на намерно или ненамерно плагијаторство.

Плагијаризмот е дефиниран како земање, користење и прикажување на туѓи идеи и/или зборови како свои.

Користење на цитати и парафрази

Наведувањето на користените извори во академските трудови се врши преку *парафразирање* или *цитирање*. Притоа, нивната употреба се врши според правилата на т.н. стилови на цитирање (види и подолу, дел 4) меѓу кои најпознати се: стилот MLA (Modern Language Association), APA (American Psychological Association) кои се т.н. автор-дата стилови, како и Ванкуверскиот стилот на фусноти/ендноти.

Парафразирање

Парафразирањето е вообичаен начин на изразување кога сакаме да резимираме нечии идеи, а не сакаме директно да го цитираме авторот. Неопходно е да се посвети внимание да не се користи истиот јазик на парафразираниот автор, односно се врши промена во конструкцијата на реченицата и во употребените зборови, при што е потребно особено да се внимава да не се загуби или модифицира смислата и идејата на делот кој се парафризира.

Цитати

Внесување на интегрални делови т.н. цитати од одреден извор во сопствениот труд е честа практика во академското пишување. Сепак, истата не треба и пречесто да се употребува. Интегрално цитирање заслужуваат особено значајни секвенци од нечии дела кои нагласуваат дел од нашите ставови, или укажуваат на став за кој ние изнесуваме контрааргументи.

Кога цитатот не е подолг од 40 збора се настојува цитираниот дел да се интегрира во некоја реченица, при што се ставаат наводници на почетокот и крајот на цитатот. Бројот на фуснотата или обележјето во автор-дата стиловите се става на крајот на цитатот, после наводниците (види и подолу, дел 4).

Кај подолгите цитати правило е да се вметне нов ред, левата маргина да е вовлечена и да не се употребуваат наводници.

Користена литература и Библиографија

Библиографијата претставува список на извори што се користени (или ќе се користат) за обработка на една тема. Нејзиното составување веќе претставува еден вид истражување и подразбира способност на студентот за користење на класичните и современи начини за откривање на извори кои ќе ги користи во својата работа. Библиографијата сама по себе има научна вредност.

Понекогаш се прави и разлика помеѓу користена литература и библиографија, при што во листата на користена литература се поместуваат изворите кои се директно спомнати во трудот, а во библиографијата се ставаат и делата/изворите кои исто така биле користени, но не се директно споменати во самиот труд.

Изработката на библиографијата ги претставува особините на студентот, карактеристични за научната работа: совесност, трпение, посветеност, точност и сл.

Ванкувер стил за цитирање и наведување на извори во академски трудови

Ванкувер стилот е стил за цитирање и наведување извори по системот на фусноти/белешки (footnote/endnote). Во овој систем, после секој цитат, парафраза, или спомнување на авторот или делото се става број кој треба да кореспондира на бројот на фуснотата или белешката во која се дава појаснување или се наведува изворот на одредена парафраза или цитат.

Фуснотите (footnote) се пишуваат на крајот (долниот дел) од секоја страница, додека белешките (endnotes) на крајот од документот.

Секогаш кога прв пат во текстот се наведува дело во фуснота, се наведува целосна библиографска единица во Ванкувер стил. Во секое повторно наведување на ист автор и исто дело се наведуваат само авторот делото и страницата од која е земен цитатот.

Пример:

(1) Held D. *Models of democracy*. 2nd ed. Polity Press: London. 1999, p 19. (прво наведување)

(4) Held D. *Models of democracy*, p. 23 (второ и секое наредно наведување)

Доколку цитатот или парафразата доаѓаат од исто дело, автор и страница како и првходниот цитат/парафраза се користи кратенката *ibid.* (од Латински *ibidem*- “во исто дело како и горе”).

Пример:

(2) Иглтон Т. *Идеологија*. Темплум: Скопје. 2005, стр. 101

(3) *Ibid.*

Доколку цитатот или парафразата доаѓаат од исто дело и автор, но од различна страница се употребува кратенката *ibid.* и бројот на страницата.

Пример:

(2) Held D. *Models of democracy*. 2nd ed. Polity Press: London. 1999, p 19

(3) Ibid. p. 33

Елементи за креирање на библиографска единица во Ванкувер стил:

- Полно презиме и иницијали од името на авторот/уредникот или назив на организацијата/групата која се јавува како автор на делото
- Наслов на делото, и ако има издание, број на изданието (во *italics*)
- Место на издавање
- Име на издавачот
- Година на издавање
- Број на волумен и број на списание (доколку станува збор за списание)

Секоја библиографска единица креирана во Ванкувер стил мора да содржи точно определени податоци во зависност од тоа дали се работи за печатена книга, статија во научно списание, текст во уредувана книга, публикација на некоја институција или владино тело итн.

Сепак, заеднички е редоследот и основните податоци за изворот.

Така, името на авторот секогаш се наведува на почетокот, со тоа што се бара неговото полно презиме и иницијал(те) на името. Насловот на книгата, називот на публикацијата, научното списание, зборник итн. се пишуваат во италики, а на самиот крај се наведуваат издавачката куќа, местото на издавање и годината на издавање. Насловите на научните текстови (статии) превземени од публикации, списанија и зборници се пишуваат во наводници, помеѓу името на авторот и називот на публикацијата/научното списание/зборник итн.

Примери:

Печатена книга:

Held D. *Models of democracy*. 2nd ed. Polity Press: London. 1999.

Статија во списание:

Popper M. "The development of charismatic leaders". *Political Psychology*. 2000: 21 (4): 729-744.

Публикација издадена од институција или владино тело:

Euromedia research group. *The Euromedia Handbook: The media In Western Europe*. London: Sage. 1997.

Текст во уредувана книга, хрестоматија или зборник:

Bantz C.R “Social dimensions of software development”. In J.A. Anderson, ed. *Annual review of software management and development*. Newbury Park,CA: Sage 1995. Pp. 502-510.

Статија во зборник од академски собир (конференција, симпозиум):

Silver K. “Electronic mail: the new way to”. In D. I. Raitt, ed. *9th International online information meeting*, London 3-5 December 1990, Oxford: Learned; 1991. pp. 109-115.

Извори на Интернет со познат автор или уредник:

UNDP. “Technology Achievement Index”, in *Human Development Report 2001*. 2001. http://www.undp.org/indicator/indic_270_1_1.html (11.04.2002)
(Датумот во заградата е датум на пристапот).

При креирањето на листата на **Користена литература** и **Библиографијата во Ванкуверски стил** потребни се целосни податоци за името на авторот/те или уредникот/ците, издавачот, годината и местото на издавање на делото.

Во листата на Користена литература се наведуваат сите дела кои се директно спомнати, цитирани или парафразирани во текстот. Тие се наведуваат по редоследот во кој се користени во текстот и се означуваат со броеви.

Пример:

Користена литература:

[1] Иглтон Т. *Идеологија*. Темплум: Скопје. 2005.

[2] Popper M. “The development of charismatic leaders”. *Political Psychology*.2000: 21 (4): 729-744.

[3] Held D. *Models of democracy*.2nd ed. Polity Press: London. 1999.

Во **библиографијата** на текстот освен изворите кои се директно споменати, парафразирани и цитирани може да се наведат и дела кои биле консултирани, а не биле директно споменати во текстот. Библиографијата се пишува по азбучен ред.

Доколку се користеле повеќе дела од ист автор, истите треба да бидат подредени хронолошки, а ако има повеќе дела од ист автор издадени во иста година, истите се обележуваат со мали букви од абecedата (1999a, 1999b).

Пример:

Библиографија:

Held D. *Models of democracy*. 2nd ed. Polity Press: London. 1999.

Иглтон Т. *Идеологија*. Темплум: Скопје. 2005.

Popper M. "The development of charismatic leaders". *Political Psychology*. 2000: 21 (4): 729-744.

Чомски Н. *Нужни илузии*. Култура: Скопје. 2004.

Останати правила:

- ако цитатот се наоѓа среде реченица, ставот се завршува со наводници, па се вметнува бројот за фуснота, и се креира фуснотата
- ако цитатот се наоѓа на крајот на реченицата, цитираниот став се затвора со наводници, па се завршува со точка или друг интерпункциски знак; потоа се вметнува бројот за фуснота и се креира истата
- ако цитирате текст кој веќе и самиот е цитат во друг текст, секогаш се наведуваат деталите за авторот на цитатот и деталите за авторот во чие дело се наоѓа цитатот
- ако цитирате или пренесувате табела/дијаграм/скица, третирајте ги како делови-цитати на печатени дела т.е. наведете ги податоците за нив во фусноста

АПА (АРА) стил за цитирање и наведување на извори во академски трудови

АПА стилот за цитирање и наведување на извори на Американската асоцијација на психолози (American Psychological Association), познат и како Харвардски стил, е автор-дата стил. Имено, при цитирање на текст со АПА стилот потребни се само презимето на авторот (или авторите), годината на издавање на делото и бројот на страницата од каде е земен цитатот. За Библиографијата е потребна комплетна библиографска единица која се креира според правилата на овој стил за цитирање, кој е близок до MLA стилот.

Овој стил денес е во доминантна употреба во полето на општествените науки.

Користење на цитати и парафрази

При употребата на АПА стилот, после секој подолг или пократок цитат, парафраза или спомнување во заграда се пишува презимето на авторот, годината која е издадено делото кое се цитира и страницата на цитатот, одделени со соодветни интерпункциски знаци.

Пример:

доколку се зема цитат од 107-ма страна од „Нужни илузии“ од Чомски - (Чомски 2005: 107).

Елементи, интерпункција и нивниот редослед за креирање на библиографска единица во АПА стилот:

- Полно презиме на авторот и иницијали од името, или назив на организацијата/групата која се јавува како автор
- Година на издавање (во заграда)
- Наслов на делото (во *italics*)
- Број на издание
- Презиме и иницијал од името на преведувачот (ако го има)
- Место на издавање
- Издавач

Примери:

Печатена книга:

Held, D. (1999) *Models of Democracy*. London: Polity Press.

Статија во списание:

Popper, M. (2000) "The development of charismatic leaders". *Political Psychology*. 21 (4): 729-744.

Публикација издадена од институција или владино тело:

Euromedia research group (1997) *The Euromedia Handbook: The media In Western Europe*, London:Sage.

Текст во уредувана книга, хрестоматија или зборник:

Bantz C.R. (1995) "Social dimensions of software development". In J.A. Anderson, ed. *Annual review of software management and development*. Newbury Park,CA: Sage . Pp. 502-510.

Статија во зборник од академски собир (конференција, симпозиум):

Silver K. (1991) "Electronic mail: the new way to". In D. I. Raitt, ed. *9th International online information meeting*, London 3-5 December 1990, Oxford: Learned; pp. 109-115.

Извори на Интернет со познат автор или уредник:

UNDP (2001) "Technology Achievement Index", in *Human Development Report 2001*. http://www.undp.org/indicator/indic_270_1_1.html (11.04.2002)
(Датумот во заградата е датум на пристапот).

Креирање на листи за Користена литература и Библиографија

Креирањето на листи за Користена литература и Библиографија во АПА стилот е идентично. Цитираните и консултираните дела се пишуваат по абецеден редослед во вид на листа на автори и нивните дела.

Пример:

Користена литература:

Bantz C.R. (1995) "Social dimensions of software development". In J.A. Anderson, ed. *Annual review of software management and development*. Newbury Park,CA: Sage. pp. 502-510

Held, D. (1999) *Models of Democracy*. London: Polity Press

Popper, M. (2000) "The development of charismatic leaders". *Political Psychology*. 21 (4), pp. 729-744

Silver K. (1991) "Electronic mail: the new way to". In D. I. Raitt, ed. *9th International online information meeting*, London 3-5 December 1990, Oxford: Learned; pp. 109-115

Останати правила:

- ако цитатот содржи помалку од 40 зборови, на почетокот и на крајот на цитатот се ставаат наводници, а самиот цитат се вметнува во реченицата
- ако цитатот е подолг од 40 зборови, правило е да се вметне празен ред пред да се започне со цитирање, при што левата маргина се вовлекува, и не се употребуваат наводници
- долги цитати не се вообичаени и треба да се употребуваат само кога употребата на цитатот ќе биде од суштинско значење за аргументацијата на текстот; при долги цитати исто така би требало да се нагласи зошто е тој употребен и зошто е толку значаен
- ако реченицата започнува со цитирање на авторот, може да се напише: Смит (2003) вели...
- ако цитатот е од весник, а немате име на авторот на цитираниот текст, во заградата се наведува името на весникот/списанието, дата на издавањето, и страница на која е објавен написот.
- ако цитирате текст кој веќе и самиот е цитат во друг текст, секогаш се наведуваат деталите за авторот на цитатот и деталите за авторот во чие дело се наоѓа цитатот; но при наведувањето на делото во листата за користена литература, се наведува само делото од кое е земен цитатот.

Листа на често користени кратенки

- **anon, anonymous** – се употребува во некои случаи кога авторот е непознат
- **c., ca. circa** – приближна дата
- **ch. chs. chapter/s** – глава, поглавје
- **ed., eds., editor, editors**- уредник, уредници
- **e.g., eg. for example**- на пр., на пример
- **et al. et alli** - и др., и други- се употребува кога има повеќе од три автори на едно дело, на пр. Baumgartner, F. B., Mahoney C., and Beyers J., во тој случај се наведува само првиот автор на пр. Baumgartner, F. B., et al.
- **ibid. ibidem**- исто- се употребува кога цитатот или парафразата доаѓаат од исто дело како и претходниот цитат или парафраза и од истата страница. Во случај цитатот или парафразата да доаѓаат од друга страница од истото дело, се употребува **ibid.** плус бројот на таа страница. На пр. **ibid. str. 18**
- **conf.** – конференција
- **n.d. no date** – нема дата
- **p. pp. page, pages** – стр. страници
- **proc. proceedings** - зборник, збирка на научни текстови од конференција, симпозиум, научен собир
- **rev. revised** - ревидирано, реиздавање на објавеното дело
- **supp. supplement** - додаток
- **trans. translated by** – превел, превод
- **vol. volumen** – волумен (број на издание)

Користена литература:

Björk L., Bräuer G., Rienecker L., Stray Jörgesen P., (Eds.) *Teaching Academic Writing in European Higher Education*, Kluwer Academic Publishers: Dordrecht 2003

Biggam J., *Succeeding with your Master's Dissertation: A Step by Step Handbook*, Open University Press, 2008

Chicago manual of style, <http://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>, 20. 04. 2011

Graff G., Birkenstein C., *"They say/ I say": The Moves That Matter in Persuasive Writing*, W.W Norton and Company: New York and London, 2007

Hacker D., *Rules for Writers*, 6th Edition, Bradford/St. Martin's: Boston and New York, 2009

Hartley J., *Academic Writing and Publishing: a practical handbook*, Routledge: London and New York, 2006

Колар- Панов, Д., *Академско пишување*, интерни материјли, ИСППИ

Lipson C., *Cite Right: A Quick Guide to MLA, APA, Chicago, the Sciences, Profession and More*, The University of Chicago Press: Chicago and London, 2006

Termiz Dz, Milosavljevic S., *Uvod u metodologiji politikologije*, DAX Trade: Sarajevo, 1999

Monippally M. M., Pawar B. S., *Academic Writing: A Guide for Management Students and Researchers*, Response (Sage): London, 2010

Murray, R., Moore S., *The Handbook of Academic Writing: A Fresh Approach*, Open University Press, 2006

Њуман, Лоренс В., *Општествено истражувачки методи: квантитативни и квалитативни пристапи*, 6то издание, Просветно дело: Скопје, 2009

Панзова В., *Прирачник за изработка на студентски трудови*, Филозофски факултет: Скопје, 2007

Џонсон Џ. Б., Рејнолдс Џ., Мајкоф, Џ. Д., *Истражувачки методи во политичките науки*, Академски печат: Скопје, 2009

Single P. B., *Demystifying Dissertation Writing: A Streamlined Process from Chose of Topic to Final Text*, Stylis: Sterling, Virginia, 2010

Додаток: Идејна скица за истражувачки проект (според ИСППИ)

СТРУКТУРА НА ИДЕЈНА СКИЦА НА НАУЧНО-ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТ

1. Дефинирање на истражувањето

1.1. Проблем на истражување

Во овој дел од идејната скица трба да се прецизира која е областа во која ќе се движиме, односно кое е опкружувањето на прелиминарно дефинираниот предмет на истражување? Кој ни е мотивот - зошто сакаме или сметаме дека тоа треба да се истражува, зошто истражувањето што се нуди е научно и општествено потребно, пожелно и можно? Што знаеме за она што планираме да го истражуваме (прелиминарни научни и искусвени сознанија за предметот и областа)?

Поаѓајќи од прелиминарната формулација на предметот и неговото опкружување и од она што за него го знаеме, (а) да се определи што е она што претставува проблем (или проблеми) заради кој тој вреди да се истражува, (б) каква е состојбата во моментот (статус) и (в) во која насока се развива (динамика и тренд). Ако станува збор за повеќе проблеми, тогаш кој е нивни заеднички именител (што е заедничко за сите нив)? Од која гледна точка (аспект) можат да се анализираат тие проблеми (од аспект на поединецот, групата, институцијата, системот, дејноста ... итн.)? Кои страни (димензии) ги имаат тие проблеми (на пр. политичка, економска, организациска, социјална итн.)? Кои се чинителите што ги обусловуваат тие проблеми? Дали и како се тие проблеми меѓусебно поврзани и на кој начин се рефлектираат во опкружувањето (релации)?

1.2. Предмет на истражувањето

Кога веќе имаме релативно развиена претстава за она што сакаме да го истражуваме, односно за проблемите што побудуваат научно-истражувачки интерес и за областа во која се тие лоцирани, следниот чекор е да се определиме што точно ќе истражуваме. По правило, секојпат има многу проблеми што заслужуваат да бидат истражени, а недоволно средства, кадри и време.

Затоа треба да се определиме за еден (или неколку) од нив, согласно со нашите можности и научно-истражувачки приоритети. Оттаму, во оваа фаза, треба:

а) да го дефинираме предметот на истражување (да го избереме конкретниот проблем или пак одреден негов аспект или димензија што ќе се истражува и да го корегираме работниот наслов што сме го поставиле на почетокот согласно со изборот што сега сме го направиле) и

б) да го отвориме и разработиме проблемот што сме избрале да го истражуваме конкретно осврнувајќи се на неговите димензии, аспекти, чинители, релации, опкружување, состојба, динамика и тренд (види 1.3.).

1.3. Цели на истражувањето

Целите на истражувањето зборуваат за дострелот на нашите научно-истражувачки амбиции и можат да бидат лоцирани во доменот на:

а) познавањето на предметот на истражувањето:

- опис на истражуваната појава;
- класификација;
- научно откритие;
- научно објаснување и разбирање;
- научно предвидување.

б) истражувачката методологијата:

- проверка (тестирање) и утврдување на степенот на валидноста на стандардните методи, техники, постапки и инструменти за истражување на конкретната појава;
- усовршување на методите, техниките, постапките и инструментите;
- утврдување на нови методи, техники, постапки и инструменти.

в) практиката:

- сознанија за комплексноста, опфатот и длабочината на проблемот;
- употребливи сознанија за можностите за решавање на проблемот;
- комплетно решение за конкретен проблем.

2. Теориско - операционална дефиниција на поимите

2.1. Теориска (концептуална дефиниција)

Во овој дел од идејната скица објаснуваме кое е теориското поаѓалиште, односно од кои научни сознанија и толкувања поаѓаме при развивањето на идејата во врска со понуденото истражување. Прецизно ги дефинираме поимите и категориите што ги користиме. Доколку постојат различни интерпретации на истите, тогаш пожелно е тоа да го дадеме во фуснота, а во текстот да остане само она нивно одредување кое го прифаќаме и фаворизираме при осмислувањето на нашето истражување.

2.1 Операционално дефинирање на основните поими

Операционализацијата ја поврзува концептуалната дефиниција со мерните техники или постапки. Операционалната дефиниција ни ги кажува определените мерни постапки или практично го објаснува поимот, односно го поврзува јазикот на теоријата со јазикот на праксата и опишува како конкретно ќе се измерат одредени променливи вредности.

3. Хипотетска рамка

3.1. Хипотетска рамка

3.1.1. Генерална хипотеза

Генералната хипотеза е основната претпоставка за предметот на истражување која сакаме да ја потврдиме или отфрлиме. Таа треба во целост да соодветствува на предметот на истражување. При нејзиното поставување може да се наметне потреба од повторно преиспитување на дефиницата на предметот на истражување. Доколку дојде до корекции во дефиницијата на предметот на истражувањето, тоа ќе повлече и соодветни корекции во насловот на научно-истражувачкиот проект. Генералната хипотеза се операционализира низ неколку посебни хипотези.

3.1.2. Посебни хипотези (две или повеќе)

Посебните хипотези се претпоставки во врска со димензиите и аспектите (види 1.3.) на предметот на истражувањето што сакаме да ги потврдиме или отфрлиме. Тие се операционализација на генералната хипотеза (основната претпоставка на истражувањето). Од нив зависи "судбината" на генералната хипотеза. Секоја од посебните хипотези се разработува низ неколку поединечни хипотези.

3.1.3. Поединечни хипотези

(по две или повеќе за секоја посебна хипотеза, одат по секоја посебна хипотеза)

Поединечните хипотези се претпоставки што се однесуваат на чинителите што го определуваат предметот на истражувањето, неговите релации (врски), состојба, динамика и тренд. Од тоа дали тие ќе се потврдат или не, зависи потврдувањето или отфрлањето на посебната хипотеза што се темели врз нив и чија разработка се тие. Поединечните хипотези во себе ги содржат основните варијабли на истражувањето: причинско-последично поврзани чинители што го определуваат предметот на истражување.

3.1.4. Индикатори (одат по секоја поединечна хипотеза)

Индикаторите се показатели кои упатуваат на тоа дали претпоставките за местото и улогата на одредени чинители во врска со предметот на истражување се одржливи или не. Треба

да се назначи како се организирани индикаторите (во кои инструменти, како се подредени и слично). Индикаторите се основа за потврдување или отфрлање на поединечните хипотези.

4. Методолошки приод

При изборот/формулирањето на методолошкиот приод треба да се внимава тој да е во согласност со поставените задачи и цели на истражувачкиот проблем, како и природата на предметот на истражување. Селектирање на било која процедура при анализа на предметот на истражување треба да е во согласност со поставената хипотетска рамка и варијаблите (променливите) и индикаторите (показателите) и го подразбира начинот на кој ќе бидат мерени одредените варијабли (променливи). На пример, ако користите табела на контингенција варијаблите не може да се користат варијабли кои се поставени како интервални скали итн., туку како посоодветни се номиналните податоци.

- Какво е вашето истражување?
- Посочете ги методите, истражувачките постапки и техники ќе бидат користени и зошто токму тие. Доколку постојат одредени контроверзи во врска со одредени методи, постапки или техники релевантни од аспект на понуденото истражување, тоа посебно да се образложи.
- Извори на податоци
- Дизајн на примерок врз кој би се спровело истражувањето.
- Инструменти што ќе бидат користени (само да се наведат, а нацртот од инструментите би одел на крајот од скицата како прилог).